

UDK:553.8:622.37(575.1)

Feruza TADJIBAYEVA,
O'zbekiston Milliy universiteti o'qituvchisi
E-mail: feruzaahmedovna1990@gmail.com
Maftuna SAIDOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti o'qituvchisi
E-mail: maftunaasadova727@gmail.com
Dilafro'z ABDUSAMATOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti o'qituvchisi
E-mail: dilafrozabdusamatova953@gmail.uz

Geologiya fanlari universiteti professori P.Sultonov tashqi taqrizi asosida

CHOTQOL-QURAMA, TURKISTON-NUROTA VA ZIRABULOQ-ZIYOVUDDIN TOG'LARIDA TABIIY DEKORATIV (PARDOZBOB) TOSHLARNI O'RGANISH

Annotation

According to the geological structure, the territory of the Republic of Uzbekistan is divided into the following regions. Chotkal-Kuramin, Turkestan-Nurota, Zirabuloq-Ziyavuddin, Southern Fergana and Qizilqum regions. Below is a brief description of the mining districts identified for the planned operations. The studied area is part of the Chatkal Kurama region, according to its administrative division, it is part of the Tashkent region. The region includes the southwestern ranges of the northern Tyan-Shan represented by the Maydantal, Ugom, Pskem, Karjantau, Chatkal, and Kurama ranges.

Key words. Maydantal, Ugom, Pskem, Karjantau, Kutarma, Taretau, Leukratic granites, marble onyx, gabbro.

ИЗУЧЕНИЕ ПРИРОДНЫХ ДЕКОРАТИВНЫХ (ОРНАМЕНТАЛЬНЫХ) КАМНЕЙ В ГОРАХ ЧАТКУЛЬ- КУРАМА, ТУРКЕСТАН-НУРОТА И ЗИРАБУЛАК-ЗИЯВУДДИН

Аннотация

По геологическому строению территория Республики Узбекистан делится на следующие районы: Чаткало-Кураминский, Туркестано-Нуратинский, Зирабулак-Зиявуддинский, Южно-Ферганский и Кызылкумский районы. Ниже проводится краткое описание горнодобывающих районов, определенных для планируемых работ. Исследуемая территория входит в состав Чаткало-Кураминского района, по административному делению входит в состав Ташкентской области. В состав региона входят юго-западные хребты Северного Тянь-Шаня, представленные, хребтами Майдантал, Угом, Пскем, Каржантау, Чаткал и Курама.

Ключевые слова: Майдантал, Угом, Пскем, Каржантау, Кутарма, Таретау, Лейкократит, Граниты, мраморный оникс, габбро.

ИЗУЧЕНИЕ ПРИРОДНЫХ ДЕКОРАТИВНЫХ (ОРНАМЕНТАЛЬНЫХ) КАМНЕЙ В ГОРАХ ЧАТКУЛЬ- КУРАМА, ТУРКЕСТАН-НУРОТА И ЗИРАБУЛАК-ЗИЯВУДДИН

Аннотация

O'zbekiston Respublikasi hududi geologik tuzilishiga ko'ra quyidagi viloyatlarga bo'linadi: Chotqol-Qurama, Turkiston-Nurota, Zirabuloq-Ziyavuddin, Janubiy Farg'ona va Qizilqum viloyatlari. Quyida rejalashtirilgan ishlar uchun aniqlangan tog'-kon rayonlarining qisqacha tavsifi keltirilgan. O'rganilayotgan hudud Chotqol-Qurama mintaqasi, ma'muriy bo'linishiga ko'ra Toshkent viloyat tarkibiga kiradi. Mintaqaga Maydantal, Ugom, Pskem, Karjantau, Chotqol va Qurama tizmalari bilan ifodalangan shimoliy Tyan-Shanning janubi-g'arbiy tizmalari kiradi.

Kalit so'zlar. Maydantal, Ugom, Pskem, Karjantau, Kutarma, Taretau, Leykokratik granitlar, Marmarli oniks, gabbro.

Kirish. O'rganilayotgan obyektlar O'zbekiston Respublikasining uchta: Chotqol-Qurama, Turkiston-Nurota va Zirabuloq-Ziyoviddin tog'-kon (ma'dan) mintqalarida joylashgan. O'zbekistonda dekorativ qoplamali toshlardan tashqari, respublika zargarlik va toshni qayta ishlash sanoatida turli xilda qo'llaniladigan va geologik kelib chiqishi zargarlik va bezak toshlar bo'lgan ko'plab konlari uchraydigan joylari mavjud.

IX-XV asrlardagi respublika tarixi adabiyot, fan va san'atning yuksak taraqqiyoti bilan ajralib turadi. Samarqand, Buxoro, Xiva va boshqa shaharlarda ko'plab hunarmandlar va hunarmandlar mehnat qilib, turli xil yuksak badiiy mahsulotlar, jumladan, rangli toshlardan buyumlar yaratdilar.

Tarixiy ma'lumotlardan ma'lumki, O'zbekiston Respublikasida qadim zamonlardan beri qimmatbaho toshlar ikki maqsadda ishlatilgan:

1. Zargarlar uchun material sifatida (sirg'alar va uzuklar uchun qo'shimchalar, qurollar, taxtlar, xon liboslari va boshqalarni bezash uchun).

2. Qimmatbaho buyumlar sifatida – boylik ramzi sifatida (ko'p toshlar oltindan qimmatroq edi).

Zargarlik va bezaktoshlarini qazibolish, qaytaishlash va ulardan foydalanish asosan xonlar va boshqa ba'zi saroy hukmdorlarining tor manfaatlarini qondirish, qisman kichik hunarmandchilik uchun ham amalga oshirilgan.

Insoniyatning moddiy madaniyati tarixidagi toshning o'rmi u ifodalaydigan pul qiymati bilan emas, balki go'zallik, yorqinlik va yorqinlik jozibasini, tabiiy xususiyatlar va ijodiy dizaynning badiiy uyg'unligi bilan belgilanadi.

So'nggi paytlarda sun'iy tosh zavodlari, tabiiy toshni qazibolish va qaytaishlash zavodlari, kristalllarni qaytaishlash bilan bog'liq korxonalar va sexlar paydo bo'ldi.

Hozirgi vaqtda zargarlik buyumlari va yarimqimmatbaho toshlar jahon miqyosida oltin, qo'rg'oshin va boshqa taniqli metallar kabi minerallarning qiymatiga teng umumiy miqdorda qo'llaniladi.

O'zbekiston Respublikasi konlarida qazib olingan qimmatbaho tosh xomashyosidan zargarlik va san'at buyumlari ishlab chiqarishda keng foydalaniladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Hududning o'rganilish tarixi 120-130 yildan ortiq tarixi ko'plab mashhur geologlarning nomlari bilan bog'liq: I.V.Mushketov, G.D.Romanovskiy, K.Leyksa, V.N.Veber, D.V.Nalivkin, V.I.Popov, B.N.Nasledov, A.S.Uklonskiy, T.N.Dalimov va boshqa ko'plab tadqiqotchilar (SSSR geologiyasi, XXIII. O'zbekiston SSR, 1-kitob, 2. M., 1972, Geologiya,) va O'zbekiston Respublikasining foydali qazilmalari.T., 1998 va b.).X.N.A.M.Akramxo'jaev, S.X.Mirkamalova, V.A.Arapov, T.N.Dalimov va boshqa ko'plab tadqiqotchilar (SSSR geologiyasi, XXIII. O'zbekiston SSR, 1-kitob, 2. M., 1972, Geologiya, Geologiya) va O'zbekiston Respublikasining foydali qazilmalari.T., 1998 va b.). Chotqol-Qurama hududi geologik jihatdan ancha yaxshi o'rganilgan bo'lib, 1:100000 masshtabdagi geologik tadqiqotlar bilan to'liq qamrab olingan. Bundan tashqari, hududning ko'p qismida 1:50000, 1:25000 masshtabli tadqiqotlar ham olib borilgan. Geologiya xaritalash ishlarida turli davrlarda qatnashganlar: A.S.Adelung, P.N.Podkopaev, Z.P.Artemova, M.G.Kalabina, I.M.Bogomolnii, I.D.Doronkin, V.I.Surgutov, V.P.Korjaev, A.P.Agafonov, V.I., V.Kolesov, S.I.Kolesov, S.I.Kolesov., G.V. Balakin va boshqalar.

Chotqol-Qurama hududi o'rta Tyan-Shanning Qoratov-Norin va Beltau-Qurama strukturaviy-formatsion zonalarini tarkibiga kiradi.

Mintaqaning geologik tuzilishi turli xil paleozoy cho'kindi-metamorfik yotqiziqlari, mezo-kaynozoy cho'kindi yotqiziqlari, shuningdek, paleozoy davrining vulkanogen va magmatik tog' jinslarining keng majmuasini o'z ichiga oladi (grafik ilovasi №).

Turkiston-Nurota mintaqasi Geologik jihatdan bu hudud juda yaxshi o'rganilgan. Viloyatning butun maydoni 1:200 000 va 1: 100 000 masshtabdagi geologik tadqiqotlar bilan, hududning bir qismi 1:50 000 va 1:25 000 masshtabdagi geologik tadqiqotlar bilan qoplangan.

Turkiston-Nurota viloyati hududi Turkiston-Oloy va Zarafshon-Turkiston strukturaviy-formatsion zonalarini tarkibiga kiradi, ularning chegarasi Shimoliy Nurota chuqur yorig'i bo'ylab o'tadi.

Mintaqaning geologik tuzilishi keng paleozoy cho'kindi, metamorfik va magmatik tog' jinslari va mezo-kaynozoy yotqiziqlarini o'z ichiga oladi.

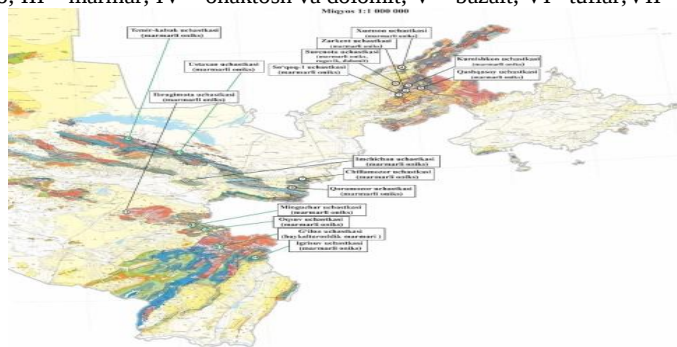
Zirabuloq-Ziyavuddin tog'larining geologik tuzilishi ordovik, silur, devon, karbon, mezo-kaynozoy yotqiziqlari va yuqori paleozoyning turli intruziv tuzilmalarini o'z ichiga oladi.

Tahlil va natijalar. Geologik topshiriq va ishlarni bajarish metodologiyasiga ko'ra, ular 2 bosqichda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan edi.

I bosqichda (2016-2018 yillar) marmarli oniks va boshqa rangli toshlardan 31 ta ob'ektning geologik tadqiqoti o'tkazildi. Mineral jismlarning shakli va tuzilishini, ularning mineral tarkibini, ishlab chiqarish jismlarining fazoda tarqalishini belgilovchi litologik va struktura xususiyatlarini o'rganishga alohida e'tibor berildi. 2016 yildan 2018 yilgacha bo'lgan davr uchun Zaxirani hisoblash konturidan tashqari P1 va P2 toifalaridagi bashorat qilingan resurslarni baholash uchun 16 ta istiqbolli maydonlar aniqlandi. I bosqichda olib borilgan ishlar natijasida quyidagilar belgilandi:

Marmarli oniksi – geologik qidiruv ishlari uchun 9 ta istiqbolli kon va 3 ta namoyoni aniqlangan. II bosqichda “Regionalgeologiya” davlat unitar korxonasining Namangan partiyasi (Ojegov Y.E., Mexliev B.M., Jalilov J.F. va boshqalar) loyiha (qo'shimcha) ustida ish olib bordi: Marmarli oniksini tarqatish bo'yicha uchta istiqbolli uchastkada ushbu xom ashyoning resurslari P1 va P2 toifalarida baholandi. Pardozbob toshlar tog' jinslari yettita guruhga bo'lingan:

I – granit; II – gabbro; III – marmar; IV – ohaktosh va dolomit; V – bazalt; VI – tuflar; VII – boshqa tog' jinslar.

Granitlar guruhiga kiruvchi magmatik (intruziv) tog' jinslar, magmani yer qobig'idagi yoriqlarida yuqori bosim orqali hamda sekin sovish natijasida to'liq kristallangan. Granit guruhiga mansub tog' jinslar juda qattiq, zich bo'ladi va turli kristallangan minerallardan iborat. Ushbu minerallar o'zaro mustahkam hech qanday bog'lovchisiz mahkam bog'langan.

Tog' jinslar donalar hajmi bo'yicha ajratiladi, kichiklari (2 mm gacha) o'rtanchalari (2 mm dan 5 mm gacha) kattalari (5 mmdan yuqori). Tog' jinsini ichidagi donalar qanchalik kichik bo'lsa zichligi va chidamligi yuqori bo'ladi.

Granit tog' jinslari donalari ko'pincha bir tekis taqsimlanadi, shuningdek porfiritlashgan va chiziqli shaklda uchraydi.

Ular past haroratli gidrotermal suvli yoki teletermal eritmalaridan, shuningdek, cho'kma-inflyatsiya (karst va g'or bo'shliqlarida) natijasida hosil bo'lishi mumkin edi. Ular orasida quyidagi: tomirlar, linzalar, mayda tomirchalar zonasi, kam xollarda qoplama va uyumlar ko'rinishidagi morfologik turlari ajratilgan. Barcha o'rganilgantomirli, linzasimon tanalari kanavalar, tozalangan maydonchalar inshootlari orqali ochilgan, ulardan namunalar olingan.

O'rganilgan marmarli oniks konlari va namoyonlarining baholash mezonlari majmui sifatida xomashyoning quyidagi asosiy xususiyatlari, xossalari vaparametrlari xisobga olindi: bloklik, mexanikchidamligi (bardoshligi), darzlilik, kattikligi, g'ovakligi, strukturaviyvateksturaviyxususiyatlari, shaklko'rinishi, manzaraviy (ziynatli) kurinishi, ishlov berish jarayonidagi pishiqligi, mustaxkamligi, oniksning (sanoatda urtacha minimal ajratibolishdarajasi 26 % atrofida), fazoviy parametrlari (uzunligi, kalinligi) va b. Xomashyoning asosiy nuqsonlariga (kamchiliklariga) past darajadagi mexanik mustaxkamligi (ishlov berish jarayonida kalsit kristallarining uvalanib, maydalanib ketishi), mikrodarzliligi, mikrogovakligi, kovakligi, saykallanish xususiyatining pastligi va b. kiradi.

Minguchar, Sharqiy Qoramozor, Temir-Kobuk, Xumsan, Oqsuv, Surenota, Ustaxan marmarli oniks konlariga ijobiy baxo berildi.

ADABIYOTLAR

1. T.N.Dalimov (SSSR geologiyasi, XXIII. O'zbekiston SSR, 1-kitob, 2. M., 1972 Geologiya, Geologiya) va O'zbekiston Respublikasining foydali qazilmalari. T., 1998 va b).